

De Zuiderzeewerken als toren van Babel

Zo af en toe heb je boeken die niet brengen wat je er van verwachtte. Kijkend naar de buitenkant, de titel, de flaptekst en – omdat wij nu eenmaal geschiedenisdocenten zijn – naar de literatuurlijst, krijg je een bepaald beeld. *Polderkoorts* is voor mij zo'n boek. Op de omslag mannen met petten voor een bouwkeet: polderjongens met hun opzichters. Op de flaptekst gaat het over Cornelis Lely, zijn strijd voor een afsluitdijk, de stormvloed van 1916, 'iedereen' die die dijk (en de polders) wilde, maar toch net niet iedereen. De Harderwijkse ondernemer Eibert den Herder vocht tegen de polderkoorts. Gaat het boek over hem? Ja en nee. In de proloog en in (een deel van) het laatste hoofdstuk gaat het over een standbeeld van Den Herder in Harderwijk. De gemeente omschreef hem als volgt: 'Tegenstander van inpoldering van de voormalige Zuiderzee en stichter van het Dolfinarium. Daarnaast schilder en schrijver over het leven rond de Zuiderzee, representant van het sociale bewustzijn van de Harderwijker gemeenschap.' Emiel Hakkenes voegt eraan toe: 'Onbevreesd, mateloos idealistisch, gewiekst en toch naïef. Een man met lak aan reputaties, die vol goede bedoelingen door roeien en ruiten ging, maar zijn eigenbelang nooit uit het oog verloor. Een karakter.' Cornelis Lely was niet de eerste die de bouw van een afsluitdijk suggereerde. Midden negentiende eeuw was er een plan om de Zuiderzee in te polderen, alsook een idee om de Waddeneilanden met dammen aan elkaar te verbinden. De plannen werden in de Tweede Kamer verworpen. In 1886 werd in Amsterdam de Zuiderzeevereniging opgericht. Onder de aanwezigen achttien particulieren, waaronder een Amsterdamse rentenier en zijn zoon: Cor en Cornelis Lely. Cornelis was

op zoek naar een baan; hij kreeg een aanstelling voor twee jaar bij de Zuiderzeevereniging. Twee jaar later, na eerder twee nota's te hebben gepresenteerd, kwam Lely met een plan: een dijk van Noord-Holland naar Friesland, met vier polders in de dan voormalige Zuiderzee. Vijf plannen later was er een overzichtelijk werkplan en werd de toen 38-jarige Lely aangezocht om minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te worden. Het lukte hem niet om zijn wetsvoorstel behandeld te krijgen, ook niet tijdens zijn tweede termijn. In 1902 werd Lely gouverneur van Suriname. Pas bij zijn derde termijn, vanaf 1913, leek het te gaan lukken, maar het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog gooide roet in het eten. Het was de watersnoodramp van januari 1916 die het pleit beslechtte: in 1918 werd het *Ontwerp van wet tot afsluiting en droogmaking van de Zuiderzee met toelichtende memorie* goedgekeurd. Entree Eibert den Herder, vismeelfabrikant te Harderwijk en overtuigd tegenstander van een afsluitdijk met daaropvolgende Zuiderzeepolders. Volgens Den Herder was de dijkhoogte te laag, zou deze zeker breken en zouden de beoogde polders dan onderstromen. Daarnaast zou de visserij onherstelbare schade lijden. Vanaf dat moment bestookte Den Herder iedereen die er maar bij betrokken was met lijvige brochures, hield hij spreekbeurten en vocht hij tegen de dijk en de droogmaking van de daaropvolgende polders. *Trouw*-redacteur Emiel Hakkenes beschrijft in *Polderkoorts* het tot stand komen van de Zuiderzeewerken. In ieder hoofdstuk kiest hij een 'getroffen' standplaats, van waaruit een thema wordt aangesneden. Zo kiest hij voor Wieringen (militaire aspecten), Medemblik (religieus leven), de Afsluitdijk (nationalisme en –bestrijding van – muggen), Lemmer

(scheepvaart, communisme en de oorlog), Elburg (Zuiderzeesteunwet, bevolkingsonderzoek en de visserij) en Marken (film en natuur). In vrijwel ieder hoofdstuk wordt Den Herder opgevoerd. De christelijke Den Herder was één periode senator. Zijn mening: de Zuiderzeewerken waren als de toren van Babel: een staaltje hoogmoed die het volk in verderf zou storten. De Afsluitdijk werd in 1932 gesloten. De polders (Wieringermeer 1930, Noordoostpolder 1942, Oostelijk Flevoland 1957, Zuidelijk Flevoland 1968) vielen droog. De Houtribdijk tussen Enkhuizen en Lelystad werd in 1975 voltooid. De Markerwaard volgde niet: er was genoeg land gewonnen. De visserij kreeg rake klappen. De dijk hield, ook in 1953. Dit was een echt Nederlands werk. Een dijk en polders om trots op te zijn. Een voorbeeld voor de rest van de wereld. Een exportproduct. Eibert den Herder werd steeds minder serieus genomen. De hoofdstad van Flevoland werd naar Lely vernoemd, evenals tientallen straten. Hij kreeg een voor Nederlandse begrippen gigantisch beeld op de Afsluitdijk. Den Herder kreeg ook zijn straat én zijn beeld, in Harderwijk, natuurlijk. Zo bezien levert het boek precies wat de flaptekst belooft: de 'strijd' om de dijk en haar polders. Een strijd die Den Herder niet kon winnen. Het is de foto die mij op het verkeerde been heeft gezet. Het keiharde werk tegen het water en bij de ontginning van de polders, die sociale strijd, daar had ik meer op gehoopt. Ook die koortsachtige strijd is het waard om beschreven te worden.

Ger Jan Onrust

Polderkoorts. Hoe de Zuiderzee verdween. *Emiel Hakkenes* (Thomas Rap, Amsterdam 2017), 464 blz., € 22,99

